

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

**з навчальної дисципліни Оперативно – розшукове забезпечення
кримінального провадження
обов’язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність

**ОСНОВНІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ПОНЯТТЯ,
ПРАВОВА ОСНОВА ТА ПІДСТАВИ. ОРЗ, ПРОВЕДЕННЯ ЯКИХ НЕ
ПОТРЕБУЄ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 21.09.2023 р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол № 8 від 17.09.2023 року)

Розробник:

Доцентка кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Вінцук В.В.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.
2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

ТЕМА 8. Основні оперативно-розшукові заходи: поняття, правова основа та підстави. ОРЗ, проведення яких не потребує отримання дозволу.

План лекції

Вступ

1. Поняття оперативно-розшукових заходів.
2. Правова основа проведення оперативно-розшукових заходів
3. Підстави для проведення оперативно-розшукових заходів.
4. Оперативно-розшукові заходи, проведення яких не потребує отримання дозволу, як інструментарій попередньої перевірки отриманої оперативної інформації.

Висновок

Рекомендована література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254/96 // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141.
[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text)
2. Кримінальний кодекс України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2015. – 186 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. — 2012. — 19 травня (№ 90—91). :
[URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14)
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 // ВВР України. – 2015. – №40-41, Ст. 379.
[URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text)
5. Про оперативно-розшукову діяльність Закон України від 18 лютого 1992 р. №2135–ХІІ [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу:
[URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text)
6. Закон України «Про інформацію» від 02.10. 1992 року. [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу:
[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text)
7. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». від 23 грудня 1993 р. № 3782-ХІІ [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу:
[URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12)
8. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу:
[URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12)

9. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 року // Офіційний вісник України від 07.11.2014. – № 87. – Ст. 2471.

[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text)

10. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. №3341–XII.

11. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року № 1150-IX [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу:

[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1150-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1150-20#Text)

12. Наказ МВС України від 19.11.2012 р. № 1050 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії» [Текст] / Міністерство внутрішніх справ України. – К., 2012. – 42 с.

13. Наказ МВС України від 09.08.2012 року № 686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування МВС України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/o51>

14. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 06. 07. 2017 №570.

[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text)

15. Наказ МВС України № 870 - 20.10.2017 «Про затвердження Положення про автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС»

16. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 лютого 2018 № 111. Електронний ресурс. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу:

[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text)

17. Наказ СБУ від 23. 12. 2020 р. № 383 «Про затвердження Зводу відомостей що становлять державну таємницю».

Основна

18. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2016. 270 с.

[URL:](http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1962/1/%D0%9E%D1%81%D0%B%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D0%9E%D0%A0%D0%94.pdf)

http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1962/1/%D0%9E%D1%81%D0%B%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D0%9E%D0%A0%D0%94.pdf

19. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I [Текст]: Підручник / О. М. Бандурка – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внут. справ, 2002. – 336 с.

[URL: http://194.44.152.155/elib/local/r26.pdf](http://194.44.152.155/elib/local/r26.pdf)

20. Оперативно-розшукова діяльність: посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 228.

URL: <https://jurkniga.ua/contents/operativno-rozshukova-diyalnist-dlya-pidgotovki-do-ispitiv-.pdf>

21. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) : навч. посіб. / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015. – 320 с.

URL: <https://dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/library/student/np2015ord.pdf>

22. Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод. посібник / О. О. Подобний. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 258 с.

URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/16138/%D0%9E%D0%A0%D0%94%20%D0%9E%D0%AE%D0%90%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf?sequence=3&isAllowed=y

23. Романюк О.В., Вишневський О.С., Музика В.В. Оперативно-розшукова діяльність та безпека в пенітенціарних установах: навч. посіб. / [заг. ред. В.О. Човган]. – Біла Церква, 2019. – 272 с.

URL: <https://i-rc.org.ua/files/posibnik-ORD-ta-bezpeka.pdf>

Допоміжна

24. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 620 с.

25. Використання оперативно-технічних засобів у протидії злочинам, що вчиняються у сфері нових інформаційних технологій [Текст]: Монографія / І. Ф. Хараберюш, В. Я. Мацюк, В. А. Некрасов, О. І. Хараберюш. – К.: КНТ, 2007. – 196 с. (С.Б. 34.311. Х-20)

26.

Інформаційні ресурси

- <http://www.court.gov.ua/vscourt> – офіційний веб портал судової влади в Україні.

- – офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.

- **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** www.minjust.gov.ua – Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.

- <http://www.mvs.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.

- <http://www.nbuv.gov.ua> – Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

- <http://www.police.ua> – Форум працівників МВС України.

- <http://www.portal.rada.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
- <http://www.pravoznavec.com.ua> – Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець».

Вступ

Поняття оперативно-розшукового заходу має важливе теоретичне та практичне значення, є одним із ключових, базових у всій оперативно-розшуковій діяльності.

В останні роки у відомчих нормативних актах та наукових роботах розглядається окрема категорія - оперативно-розшукові заходи.

У ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказано, що оперативно-розшукова діяльність це система гласних і негласних, пошукових та контррозвідувальних заходів. У ст. 6 цього ж Закону, визначено, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється за допомогою оперативно-розшукових заходів, а у ст. 7 зазначено, що оперативні підрозділи зобов'язані вжити необхідних оперативно-розшукових заходів (далі - ОРЗ) щодо попередження, виявлення, розкриття злочину тощо.

У чинній новітній Інструкції про організацію роботи за оперативно-розшуковими справами та справами контрольного провадження оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України визначено, що оперативно-розшукові заходи - це заходи зі спеціально встановленими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» порядком та умовами їх проведення, які здійснюються оперативними підрозділами з метою попередження, виявлення і припинення злочинів та виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню; розшуку осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, установлення безвісно зниклих осіб; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів. Оперативно-розшукові заходи проводяться оперативними підрозділами за заведеними оперативно-розшуковими справами.

Узагальнення поглядів на роль та місце оперативно-розшукових заходів у структурі оперативно-розшукової діяльності дає можливість стверджувати, що проведення оперативно-розшукових заходів є самостійною частиною оперативно-розшукової діяльності, тобто ОРД й оперативно-розшукові заходи співвідносяться одне з одним як ціле й часткове, а оперативно-розшуковий захід є структурним елементом оперативно-розшукової діяльності. У зв'язку з цим, на оперативно-розшукові заходи повністю поширюються принципи,

завдання, правове регулювання оперативно-розшукової діяльності. Самостійність ОРЗ ґрунтується на сукупності їх ознак, що дозволяють відрізнити цю частину діяльності від інших. Тому засвоєння теоретичних знань щодо сутності, змісту та організаційно-тактичних основ їх використання у боротьбі зі злочинністю сприятиме формуванню з курсанті висококваліфікованих працівників ОВС.

1. ПОНЯТТЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ.

Сучасна теорія та практика ОРД виокремлює наступні відмінні ознаки оперативно-розшукових заходів від інших заходів протидії злочинності:

- законодавча закріпленість ОРЗ;
- можливість їх проведення тільки спеціально уповноваженими суб'єктами;
- здійснення у відповідності з вимогами встановленими нормативно-правовими актами;
- застосування переважно негласних засобів та методів у сполученні з гласними засобами та методами;
- розвідувальна пошукова спрямованість ОРЗ;
- спрямованість ОРЗ на безпосереднє виявлення та використання фактичних даних, що необхідні для вирішення завдань ОРД.

Таким чином можемо визначити *оперативно-розшукові заходи, як передбачуваний чинним законодавством структурний елемент оперативно-розшукової діяльності, що складається з системи дій спрямованих на використання оперативно-розшукових засобів та методів, що здійснюють у межах своєї компетенції спеціально уповноважені суб'єкти з метою вирішення конкретний завдань ОРД та забезпечення кримінального судочинства.*

Враховуючи чинне законодавство та стан відомчого нормативного регулювання можемо визначити перелік оперативно-розшукових заходів:

I. Оперативно – розшукові заходи:

1. Контрольована поставка та контрольована і оперативна закупка товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності проводиться з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

2. Візуальне спостереження за особою.

3. Візуальне спостереження за річчю або місцем.

4. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – це комплекс оперативно-

розшукових, оперативно-технічних та пошукових заходів, який проводиться відповідно до вимог положень Закону України “Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю” та статті 272 КПК України і полягає у використанні штатних та позаштатних негласних працівників, які короткостроково (тактично) упроваджуються під легендою прикриття в організовані групи та злочинні організації.

II. Оперативно-технічні заходи:

1. Аудіоконтроль особи.
2. Негласне зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – різновид втручання в приватне спілкування, яке здійснюється шляхом:
 - контролю за телефонними розмовами;
 - зняття інформації з каналів зв’язку.
3. Огляд кореспонденції.
4. Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.
5. Відеоконтроль особи.
6. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.
7. Зняття інформації з електронних інформаційних мереж (систем).
8. Аудіоконтроль місця.
9. Відеоконтроль місця.

III. Заходи, що здійснюються під час оперативного (ініціативного) пошуку:

1. Розвідувальне опитування.
2. Профілактично-пошуковий захід.
3. Оперативна установка.
4. Особистий пошук.
5. Радіотехнічне обстеження.
6. Поліграфне опитування.

За рівнем санкціонування всі означені ОРЗ можливо поділити на декілька груп:

1. *Оперативно-розшукові заходи, що не потребують санкціонування*
2. *Заходи, що здійснюються на підставі мотивованого рапорту.*
3. *Заходи, що здійснюються на підставі завдання, постанови уповноваженого оперативного підрозділу з дозволу керівника органу та погоджуються з прокурором, прокурора.*
4. *Оперативно-розшукові заходи, що потребують ухвали слідчого судді та проводяться за завданням підрозділу - ініціатора*

Важливе місце серед елементів структури оперативно-розшукових

заходів, проведення яких потребує отримання дозволу керівника, мають їх об'єкти та суб'єкти. Вони визначають особливості організаційно-тактичної моделі та алгоритму здійснення означених заходів.

Об'єкт будь-якого заходу складається із суспільних відносин, захист яких здійснюється з використанням оперативно-розшукової діяльності. Об'єкти ОРЗ можливо поділити на:

- загальний об'єкт (суспільні відносини);
- конкретний об'єкт визначається предметом заходу.

Конкретний об'єкт ОРЗ є те, на що спрямований конкретний оперативно-розшуковий захід, відносно кого або чого при його проведенні здійснюється збір оперативно-розшукової інформації. До об'єктів ОРЗ, передусім, відносяться кримінально активні особи, причетні до злочинної діяльності, а також громадяни, що володіють інформацією про злочинну діяльність. Крім того, до основних об'єктів ОРЗ можна віднести місця виготовлення та зберігання предметів та речовин з особливим режимом обігу, імовірного збуту викраденого і концентрації криміногенного контингенту (клуби, дискотеки, розважальні центри), а також господарські підприємства і комерційні організації, що складають економічну інфраструктуру злочинності. В якості об'єктів ОРЗ в окремих випадках можуть виступати події і факти кримінального характеру.

Цілі оперативно-розшукових заходів можна розділити на **загальні і конкретні**. Спільною метою переважної більшості оперативно-розшукових заходів у сфері протидії злочинності є отримання нової інформації про ознаки злочинної діяльності, кримінальної поведінки осіб, кримінальні факти і інші об'єкти ОРЗ. Виключення складає лише збір зразків для порівняльного дослідження, метою якого виступає отримання в розпорядження оперативного апарату зразків предметів і речовин, що вимагають свого дослідження. Якщо за допомогою слідчих дій забезпечується збір доказів, то ОРЗ, передусім, націлені на збір оперативно-розшукової інформації, яка може бути використана для вирішення завдань ОРД та кримінального процесу, включаючи докази по кримінальних справах.

Конкретна мета заходу визначається тим тактичним завданням, яке передбачається вирішити з його допомогою. Так, наприклад, для вирішення завдання перевірки причетності конкретної особи до злочинної діяльності може бути поставлена мета встановлення тотожності його зовнішності з наявними у свідченнях очевидців прикметами особи, що вчинила злочин.

Змістовна частина ОРЗ є найважливішим елементом його структури. Зміст будь-якого ОРЗ є поєднанням певних дій і прийомів, спрямованих на досягнення основної мети заходу - отримання нової інформації. У зв'язку з цим

в учбовій літературі, ОРЗ іноді визначаються методами та способами збирання оперативно-розшукової інформації.

Розглядаючи оперативно-розшукову діяльність як процес пізнання прихованих від правоохоронних органів кримінальних подій, слід зазначити, що суть оперативно-розшукових заходів полягає у використанні суб'єктами ОРД певних прийомів і методів, властивих цьому процесу.

Змістовна частина ОРЗ складається з:

- видів;
- форми та способу проведення;
- місця і терміну проведення.

Зміст ОРЗ визначається прийомами та засобами пізнання об'єктивної дійсності. Загальна методологія пізнання припускає діалектичну єдність використання прийомів чуттєвого і раціонального пізнання. У основі ОРЗ лежать такі відомі прийоми чуттєвого пізнання, як спостереження, опитування, порівняння, моделювання і експеримент. Ці прийоми, як правило, поєднуються з використанням методів раціонального пізнання (логічного мислення): аналізу і синтезу, індукції і дедукції, узагальнення і конкретизації, абстрагування і т. ін.

Організаційне забезпечення обумовлює інтеграцію усіх його вищеназваних частин в єдину систему і створює необхідні передумови для ефективного вирішення виникаючого тактичного завдання. Цей елемент включає комплекс заходів організаційного характеру: аналіз і оцінку оперативно-тактичної ситуації, ухвалення рішення і планування, використання спеціальних технічних засобів, документальне оформлення отриманих результатів.

Підготовка будь-якого ОРЗ повинна починатися з аналізу оперативно-тактичної ситуації, в ході якого вивчаються початкові дані, що є підставою для проведення ОРЗ, проводиться перевірка цих даних по наявних інформаційних масивах правоохоронних органів для встановлення додаткових відомостей, перевірки їх достовірності і повноти. Отримана інформація повинна оцінюватися з точки зору наявності приводів і підстав для проведення ОРЗ.

Ухвалення рішення про проведення ОРЗ припускає постановку тактичного завдання, визначення доцільності і реальності проведення того або іншого заходу в існуючих умовах.

Планування ОРЗ включає вибір місця, часу, учасників заходу, необхідних спеціальних технічних засобів, порядку і тактики його здійснення. Для проведення складних оперативно-розшукових заходів, які вимагають дотримання строгої конспірації, використання оперативних комбінацій, участі декількох співробітників оперативних підрозділів, фахівців і громадян, що сприяють, як правило, розробляються письмові плани їх здійснення. Такі плани

затверджуються відповідними керівниками, уповноваженими на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Використання спеціальних технічних засобів при проведенні ОРЗ істотно підвищує їх ефективність. Більше того, на застосуванні спеціальної техніки повністю засновані такі ОРЗ, як прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку, контроль поштових відправлень, електронне спостереження і деякі інші.

Спеціальні технічні засоби, що знаходяться на озброєнні оперативних підрозділів, можуть використовувати безпосередньо оперативні працівники. При необхідності проведення оперативно-технічних заходів здійснюється на конспіративній основі з використанням можливостей підрозділів оперативно - технічних заходів.

Документальне оформлення отриманих результатів слід також розглядати в якості обов'язкових елементів ОРЗ, оскільки без підготовки відповідних оперативно-службових документів захід не можна визнати завершеним. Результати проведення ОРЗ, залежно від виду заходу, що проводиться, можуть оформлятися різними документами: рапортами, довідками, довідками-меморандумами, зведеннями, актами, поясненнями громадян, що брали участь в ОРЗ, повідомленнями негласних співробітників, а також іншими документами. У оперативно-службових документах мають бути відбиті підстави проведення заходу, порядок його здійснення, вживані технічні засоби і отримані результати. Хід і результати ОРЗ можуть бути зафіксовані на матеріальних носіях інформації (фонограми, фотознімки, відеоносії та ін.), які залучаються до документів, що складаються.

2. ПРАВОВА ОСНОВА ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Правове регулювання здійснення оперативно-розшукових заходів умовно можна поділити на міждержавне і державне.

На міждержавному рівні до правових основ здійснення правоохоронними органами оперативно-розшукових заходів, проведення яких потребує отримання дозволу керівника, входять правові норми, які містяться в Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних і психотропних засобів» 1988 року, Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.), Міжнародних угодах про здійснення правової допомоги, а також положеннях міждержавних, міжурядових і міжвідомчих угод щодо взаємодії в боротьбі зі злочинністю.

Такі угоди включають: отримання свідчень, заяв та інших матеріалів і документів; речей і предметів; вилучення документів; встановлення особи і

місця її знаходження; проведення обшуків і вилучень; здійснення заходів, пов'язаних з накладенням арештів і конфіскацією майна, реституцією та стягненням штрафів та іншою допомогою, яка не заборонена чинним законодавством держав, які співробітничать.

На державному рівні нормативно-правову базу складають Закони України «Про Національну поліцію», «Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про прокуратуру», «Про митну службу», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про державну прикордонну службу України», «Про розвідувальні органи України», «Про службу безпеки», «Про антикорупційне бюро».

Наступний рівень нормативно-правового регулювання – це **відомче нормативне регулювання**. З окремих видів оперативно-розшукових заходів конкретизація регламентації їх організації та тактики здійснюється відомчими актами НП України.

Основним законодавчим актом, що складає правову основу здійснення оперативно-розшукових заходів, є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 2; ст. 8).

У статті 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» конкретно вказано на здійснення під час оперативно-розшукової діяльності пошукових та розвідувальних заходів, що фактично легалізувало оперативний (ініціативний) пошук. Раніше здійснення пошукових заходів регламентувалося «цілком таємними» відомчими наказами.

Про здійснення таких заходів як оперативне опитування, оперативний огляд житла та інших приміщень, ділянок місцевості та транспортних засобів, а також інших об'єктів вказано у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Здійснення інформаційно-аналітичного прогнозування, оперативного ототожнення осіб, предметів та речовин, отримання довідково-аналітичної інформації, особистого пошуку, легендованої оренди житла або іншого володіння особи, оперативного маркування предметів та речовин, профілактично-пошукових заходів, радіотехнічної розвідки, поліграфного опитування, створення пасток (квартир, офісів, автомобілів) регламентовано відомчими Інструкціями та Положеннями.

Сутність оперативної установки у законодавстві не визначено, але у п. 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено право оперативних підрозділів з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, витребувати

документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Фактично у цій дефініції розкрито зміст оперативної установки як окремого заходу оперативно-розшукової діяльності.

Найбільш законодавчо-врегульованим заходом з цієї групи є **візуальне спостереження за особою, річчю та місцем**. Про право оперативних підрозділів здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, згідно з положеннями ст. 269 Кримінального процесуального кодексу України, вказано у п. 11 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Основою означеної норми є ст. 269 КПК України, яка визначає, що для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження.

Особливий порядок та вичерпну мету візуального спостереження конкретизовано у ч. 14 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». У цій правовій нормі вказано, що «спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв'язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується тяжкий або особливо тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб, а також з метою отримання розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави».

Правову основу оперативної та контрольованої закупівлі, контрольованої поставки складають національні законодавчі акти, міжнародні угоди, договори і конвенції, членами яких є Україна, відомчі нормативні акти, які визначають основи тактики та організації оперативної закупівлі:

- ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України;
- ст. 5 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»;

- п. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»;
- п. 26 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»;
- п. 8 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України»;
- п. 1 ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність».

Порядок проведення оперативної та контрольованої закупівлі, а також контрольованого постачання, визначається міжвідомчими нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України, податкової поліції, Служби безпеки України, погодженими з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України.

Правову основу виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України, складають законодавчі акти України, міжнародні угоди, договори і конвенції, членами яких є Україна, відомчі нормативні акти, які визначають правові організації заходу.

Вперше на здійснення означеного заходу було вказано у п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» редакції 1992 року. Означена правова норма надає оперативним підрозділам право здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, із збереженням у таємниці достовірних даних щодо її особистості.

Конкретизовано здійснення означеного заходу у ч. 2 ст. 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, окрім означених нормативних актів, визначено положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України, Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року №№ 114/1042/516/936/16875/5.

3. ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ.

Плануючи здійснення оперативно-розшукових заходів, що потребують санкціонування, оперативні працівники повинні враховувати, що означені заходи мають проводитися за наявності матеріальних і формальних підстав.

Матеріальною підставою для здійснення означених заходів є наявна необхідність проведення оперативно-розшукових та розвідувально-пошукових заходів, під якою треба розуміти не абияку оперативну необхідність, а неможливість або крайню складність вирішення оперативних завдань іншими заходами.

Елементами матеріальної підстави, які потребують здійснення означених заходів, є такі:

- оперативна значущість окремих фактів та обставин, що обґрунтовують необхідність проведення означених оперативно-розшукових заходів;
- достовірність даних, які забезпечують законність оперативно-розшукових заходів;
- реальна можливість отримати за допомогою означених заходів необхідні результати;
- неможливість отримати результати за допомогою інших заходів або процесуальних дій.

Матеріальну основу необхідно враховувати кожного разу, коли виникає потреба у здійсненні всіх заходів.

Під **формальною підставою** слід розуміти оформлення відповідним чином **завдання** (оперативна установка та візуальне спостереження), **постанову** (оперативна закупівля, контрольована закупівля, контрольоване постачання, оперативне впровадження негласного працівника у злочинну групу) на здійснення означених заходів, стосовно ОТЗ – **рішення суду** та відповідним чином оформлене **завдання**.

До оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора та здійснюються як до заведення оперативно-розшукової справи, так і після відносяться:

- ✓ інформаційно-аналітичне прогнозування;
- ✓ легендована оренда житла або іншого володіння особи;
- ✓ розвідувальне опитування;
- ✓ профілактично-пошуковий захід;
- ✓ оперативна установка;
- ✓ оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин;
- ✓ особистий пошук;

- ✓ оперативний огляд;
- ✓ оперативне маркування предметів та речовин та ототожнення осіб, предметів та речовин;
- ✓ отримання довідково-аналітичної інформації.
- ✓ радіотехнічне обстеження.
- ✓ поліграфічне опитування.
- ✓ створення пасток (квартир, офісів, автомобілів).

Оперативно-розшукові заходи не повинні суперечити етичним їх застосування має відповідати покладеним на оперативно-розшукову діяльність завданням.

4. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ, ПРОВЕДЕННЯ ЯКИХ НЕ ПОТРЕБУЄ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ.

Оперативно-розшукові заходи, що не потребують санкціонування

1. Інформаційно-аналітичне прогнозування.
2. Оперативне опитування осіб.
3. Оперативний огляд житла та інших приміщень, ділянок місцевості та транспортних засобів, а також інших об'єктів за згодою власника або особи яка їх орендує
4. Оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин.
5. Отримання довідково-аналітичної інформації.
6. Особистий пошук.

Інформаційно-аналітичне прогнозування – захід, який полягає у цілеспрямованому пошуку та отриманні інформації загального користування з інформаційно-телекомунікаційних систем з метою виявлення відомостей криміногенного та кримінального характеру у сфері протидії наркозлочинності.

Цей захід заснований на системі моніторингу ситуації у сфері протидії конкретним злочинам на підставі постійного спостереження за їх характеристиками з метою їх оцінки і прогнозу.

Оперативний моніторинг проводиться з метою:

- визначення фактичного обсягу і сфери розповсюдження конкретних видів кримінальних правопорушень;
- виявлення соціальних груп осіб, на яких повинні бути спрямовані профілактичні заходи;
- визначення причин розповсюдження конкретних видів злочинів, а також шляхів усунення таких причин;

- розроблення рекомендацій центральним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування щодо вдосконалення міжвідомчої взаємодії у сфері протидії конкретним видам злочинності;

- виявлення конкретних злочинів та осіб, які вчинили такі злочини;
- визначення пріоритетних напрямів державної та регіональної політики у сфері протидії конкретним видам злочинності шляхом періодичного оновлення даних про ситуацію у зазначеній сфері.

Об'єкти:

- соціальні групи осіб, які допускають вчинення правопорушень;
- аналітичні матеріали щодо ефективності профілактичних заходів щодо зниження рівня злочинності;
- чинники розповсюдження конкретних видів злочинів серед різних соціальних груп населення;
- фактори усунення причин розповсюдження конкретних видів злочинів серед різних соціальних груп населення.

Суб'єктами інформаційно-аналітичного прогнозування є оперативні працівники. Одночасно під час оцінки результатів моніторингу та формування аналітичного прогнозу можуть залучатися фахівці – експерти та працівники ДІАЗ, УІАЗ.

На практиці необхідно використовувати наступний варіант алгоритму моніторингу, який виглядає наступним чином:

1. **Підготовчий етап** діагностики: постановка завдань, виділення ситуацій, що діагностуються, вибір методів діагностування ситуації.

2. **Власне моніторинг:**

- загальна характеристика об'єкту дослідження;
- виділення основних елементів оперативної обстановки: об'єкти та фактори, що впливають, наприклад, на наркоситуацію; рівень наркотизації населення; наявність легальних та нелегальних сільськогосподарських підприємств, що вирощують наркотикомисні рослини і т. ін;
- аналіз об'єктивних чинників, що є підґрунтям наркотизації населення;
- аналіз актів взаємодії між суб'єктам незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин;
- розгляд динаміки наркотизації населення та протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин.

3. Проведення **спеціальної діагностики** у разі поглибленого дослідження окремих питань.

4. **Обґрунтування висновків.**

Наступною складовою інформаційно-аналітичного прогнозування є оперативно-розшукове прогнозування розвитку ситуації.

Прогнозування повинно складатися з таких етапів:

- формулювання мети і завдань прогнозу;
- визначення конкретних прогностичних методів;
- аналізу результатів оперативно-розшукового моніторингу, негативних і позитивних чинників, що впливають на стан оперативної обстановки у сфері протидії злочинності України;
- систематизації, перевірки з використанням альтернативних джерел (ЗМІ, державні та громадські установи, опитування громадян, соціологічний моніторинг) та аналізу зібраної інформації;
- оцінки існуючого на конкретному об'єкті оперативної уваги та в цілому в державі (залежно від ієрархічного становища оперативного підрозділу) стану оперативної обстановки з попередження злочинності;
- визначення чинників, що впливають на стан оперативної обстановки, їх позитивного та негативного впливу;
- побудови математичної моделі оперативної обстановки;
- отримання вихідних даних щодо прогнозу;
- розробки альтернатив розвитку оперативно-розшукової ситуації залежно від вибору варіанту моделі організації ОРД;
- розробки узагальнюючого прогнозу.

Оперативне опитування - це оперативно-розшуковий захід, суть якого полягає в проведенні спеціальної бесіди з об'єктами оперативної уваги заснованої на використанні прийомів приватного методу пізнання, з метою отримання інформації, що має значення для боротьби зі злочинністю.

Оперативне опитування має низку відмінностей від допиту, який є кримінально - процесуальною дією і ведеться лише у межах кримінальної справи враховуючи відповідні процесуальні формальності (попередження про кримінальну відповідальність за надання неправдивих свідчень, за відмову від давання свідчень). Відомості, отримані в ході допиту, оформлюються протоколами та можуть використовуватись у суді як джерела доказів.

Оперативне опитування має розвідувально-пошукову не процесуальну спрямованість. Оперативне опитування може здійснюватися без порушення кримінального провадження і навіть без заведення справи оперативного обліку. Відомості, отримані в результаті його проведення, мають, переважно орієнтовне значення для доказування, допомагають у виборі тих або інших тактичних прийомів, є підставами для проведення слідчих дій, сприяють правильній оцінці доказів.

За допомогою оперативного опитування вирішуються такі завдання:

1) щодо запобігання злочинів:

- виявлення осіб, які схильні до вчинення злочинів, а також тих, які

замислюють і готують злочин;

- виявлення громадян, котрі здійснюють на них негативний вплив;
- виявлення громадян, які надають або можуть надати виховний вплив на них;
- виявлення та вивчення громадян, негласна допомога яких може бути використана для запобігання злочинам;
- виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів.

2) в ході розшуку злочинців, які переховуються:

- вивчення особи злочинця, який переховується;
- виявлення та вивчення осіб, які знають або можуть знати про місцезнаходження злочинця;
- установлення місця знаходження злочинця, який переховується;
- виявлення осіб, здатних здійснювати на розшукуваного позитивний вплив і спонукати його до явки з повинною;
- виявлення та вивчення громадян, негласна допомога яких може бути використана в розкритті злочину.

3) у ході розшуку безвісно відсутніх громадян:

- вивчення особи безвісно відсутнього;
- виявлення обставин зникнення розшукуваного;
- установлення місця знаходження розшукуваного;
- виявлення осіб, які могли бачити розшукуваного в період, що безпосередньо передував зникненню;
- виявлення осіб, які знають або можуть знати про місце знаходження розшукуваного;
- виявлення і перевірка осіб, які причетні до зникнення розшукуваного;
- отриманню інформації про те, що безвісти зниклий міг стати жертвою злочину;
- виявлення й вивчення громадян, негласна допомога яких може бути використана для розшуку безвісно відсутніх осіб.

Досягнення мети оперативного опитування можливе через застосування різноманітних тактичних прийомів, що сприяють одержанню повних та об'єктивних даних, а його успіх визначається, перш за все, вибором тактики його проведення. *Вибір тактики* оперативного опитування *залежить від наступних факторів*, що знаходяться у складному взаємозв'язку та взаємодії між собою:

- ситуації опитування (наприклад, первинне, повторне, додаткове, наявність або відсутність психологічного контакту тощо);
- рівня зацікавленості опитуваного в результатах розслідування;

- особливостей опитуваного (зокрема, вік, наявність злочинного досвіду, характер і рівень правової поінформованості і т. ін.);
- характеру інформації та доказів, якими володіє оперативний працівник;
- майстерності оперативного працівника.

Тактика проведення оперативного опитування залежить від: цілей оперативного опитування; відомостей, що характеризують опитуваного; обставин, за яких проводиться опитування. Тактика оперативного опитування повинна також враховувати те, чи мав можливість оперативний працівник підготуватись до його проведення, або в силу обставин, можливості підготуватися не було.

Таким чином, якщо слідчий має можливість і повинен попередньо готуватись до проведення допиту, то специфіка оперативно-розшукової роботи не завжди дає оперативному працівнику можливість здійснити підготовку до опитування. Це обумовлює необхідність побудови в такій ситуації дещо іншої тактики отримання інформації зазначеним заходом ОРД. Вирішуючи задачу проведення оперативного опитування, слід одночасно ретельно спостерігати за оточуючою обстановкою, особами, які пильно стежать за діями працівників поліції, проявляють зайву зацікавленість, поводяться знервовано тощо.

Якщо ж обставини дозволяють завчасно підготуватись до оперативного опитування, то оперативному працівнику необхідно: визначити коло осіб, що підлягають опитуванню; зібрати відомості, що характеризують майбутніх опитуваних; передбачити коло питань, які слід поставити перед опитуваними; з урахуванням ступеня гласності і метода отримання інформації вибрати необхідний вид оперативного опитування; вибрати місце і час проведення опитування. Заключним етапом підготовки до оперативного опитування є розробка змісту і послідовності тактичних прийомів та складання плану опитування, де повинен знайти своє відображення перелік запитань, що підлягають з'ясуванню, з визначенням їх послідовності.

Оперативний огляд – оперативно-розшуковий захід, що полягає у здійсненні оперативним працівником безпосередньо й опосередковано (іншими особами за його дорученням) не процесуального обстеження об'єктів за згодою власників або користувачів з метою виявлення ознак злочинної діяльності, знарядь вчинення злочину, розшукуваних злочинців, а також отримання іншої інформації, необхідної для вирішення оперативно - тактичних завдань.

Оперативний огляд де в чому нагадує окремі слідчі дії (слідчий огляд, обшук, виїмка тощо), але між цими заходами є значні відмінності у правовій природі, організації і тактиці проведення, оформленні та використанні отриманих відомостей.

На відміну від С(Р)Д - обшук, оперативний огляд - це не процесуальний захід, який здійснюється незалежно від наявності порушеного кримінального провадження. Він здійснюється як під час провадження по оперативно-розшукових справах, так і на стадії перевірки первинних оперативно-розшукових матеріалів.

Інформація, отримана шляхом оперативного огляду, не має процесуально-доказової сили в кримінальному провадженні.

Шляхом оперативного огляду вирішуються наступні завдання оперативно-розшукової діяльності:

- ознайомлення з місцевістю (розташуванням об'єктів, приміщень тощо);
- виявлення умов, що сприяють вчиненню злочинів, та встановлення фактів готування до злочинних дій;
- фіксація слідів злочинної діяльності, виявлення осіб - можливих свідків;
- документування злочинних дій розроблюваних осіб, способів маскування їхньої протиправної діяльності;
- виявлення зброї, інших знарядь вчинення злочинів, викраденого майна, коштовностей, інших предметів, які можуть стати судовими доказами (предмети, що вилучені з вільного обігу та заборонені до зберігання та носіння, документи з ознаками підробок, наркотичні речовини тощо);
- маркування таких предметів хімічними речовинами, забезпечення їх збереження (до офіційного вилучення) шляхом негласного переміщення, ховання, фотографування чи копіювання;
- вилучення зразків для проведення спеціальних досліджень з метою визначення їх доказових якостей;
- виявлення місць переховування зниклих злочинців, отримання інформації про осіб, які пропали безвісти;
- встановлення хімічних пасток, інших криміналістичних та оперативно-технічних засобів;
- створення умов для запобігання задуманим злочинам (псування знарядь, зброї, підміна бойових набоїв холостими, нанесення позначок на документи, гроші тощо).

У процесі проведення оперативного огляду створюються передумови для вилучення процесуальним шляхом предметів і документів зі слідами злочинів, визначення розташування та схеми житла особи, яка підлягає затриманню, підходів до будинку, розміщення дворових будівель, наявність переходів між подвір'ями та інше.

Об'єктами оперативного огляду можуть бути:

- житлові приміщення, де проживають розроблювані особи, які обґрунтовано підозрюються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів;
- службові приміщення, в яких працюють розроблювані особи або ті, які перевіряються, та їх зв'язки;
- кімнати гуртожитків, готелів, кемпінгів, лікувальних закладів, майстерні, станції обслуговування автомобілів тощо;
- транспортні засоби усіх видів;
- місцевість (парки, сквери, вулиці, двори, присадибні й дачні ділянки, інші місця, де можуть бути виявлені й зафіксовані сліди злочинів);
- предмети, документи та інші речі, які, можливо, виступатимуть доказами готування або вчинення злочину, переховування злочинців.

Суб'єктами проведення оперативного огляду є:

- 1) працівники оперативних підрозділів як ініціатори оперативної розробки чи перевірки;
- 2) штатні негласні працівники, інші особи, представники інших служб поліції за дорученням працівників оперативних підрозділів;
- 3) представники державних органів, громадських організацій, спеціалісти з різних галузей науки та техніки, окремі громадяни за потребою та яким це можна довірити.

Проведенню оперативного огляду, як правило, передуює відповідна підготовка, яка складається:

- з вивчення наявної інформації про об'єкти, предмети, документи, які необхідно оглянути;
- з визначення найдоцільнішого у цьому випадку виду огляду та інших оперативно-розшукових заходів;
- з визначення складу групи учасників огляду та форм їх взаємодії;
- із забезпечення суб'єктів огляду необхідними матеріалами, документами прикриття, засобами зв'язку тощо;
- із залучення до огляду криміналістів, бухгалтерів та інших спеціалістів (з їх відповідною професійною і психологічною підготовкою);
- з розробки переліку адекватних заходів на випадок непередбачених екстремальних ситуацій, які можуть виникнути під час огляду.

Одним з найбільш поширених та ефективних щодо боротьби зі злочинами, є організаційно-тактичний комплекс ОРЗ, який в теорії і практиці ОРД дістав традиційну назву ОРЗ методом **особистого пошуку**. **Сутність особистого пошуку** полягає в негласному безпосередньому (особистому) розпізнаванні (виявленні) осіб, фактів і предметів, що становлять оперативний інтерес, шляхом застосування комплексу різних оперативно-розшукових дій з метою попередження, розкриття злочинів і розшуку злочинців.

Основними відмінними **рисами особистого пошуку є:**

- комплексний характер, тобто використання різних оперативно-розшукових заходів: візуального спостереження, оперативної установки, ототожнення особи, оперативного огляду, оперативного опитування, короткочасного впровадження у середовище наркозалежних та кримінально активних осіб;
- негласна форма здійснення, оскільки його суб'єкти маскують свою приналежність до органів внутрішніх справ, щоб передчасно не злякати злочинців і зберегти природність їх поведінки;
- безпосередній характер сприйняття подій, що відбуваються, оперативним працівником, який сам оцінює значущу для вирішення завдань ОРД інформацію, приймає рішення про шляхи її реалізації, має можливість активно вторгатися в події, змінюючи їх хід в необхідному напрямі шляхом припинення злочину, затримання на місці злочину і т. ін.

Застосування особистого пошуку має наступні переваги перед іншими заходами оперативно-розшукової діяльності:

- 1) відомості, які отримано працівником оперативного підрозділу шляхом безпосереднього візуального спостереження чи спілкування з відповідними особами, не потребують перевірки їх достовірності;
- 2) є реальна можливість швидко зібрати необхідні біографічні та інші дані, що характеризують особу, котра перевіряється, не звертаючись за допомогою до оперативної служби;
- 3) працівник оперативного підрозділу може затримати правопорушника, злочинця, який розшукується, попередити вчинення злочину на стадії приготування;
- 4) забезпечує можливість невідкладного ведення візуального спостереження, хоча і короткочасного, за особою, яка викликала підозру у причетності до вчинення злочину, без допомоги оперативної служби;
- 5) працівник оперативного підрозділу може безпосередньо вирішувати деякі завдання агентурної роботи, не звертаючись за допомогою до негласних співробітників і не витрачаючи часу на організацію й проведення зустрічей з ними;
- 6) застосування особистого пошуку до певного моменту не заважає поведінці об'єктів, не обмежує їх намірів і в той же час не підштовхує до якихось дій. Тому наслідки особистого пошуку відображають конкретні події в конкретних ситуаціях.

Використання особистого пошуку, як і проведення інших оперативно-розшукових заходів, здійснюється в межах дотримання вимог законності.

Завданням особистого пошуку є:

- вивчення території оперативного обслуговування, стеження за об'єктами, що становлять оперативний інтерес через їх функціональне призначення (видовищні та ігрові заклади, ринки, ресторани, торговельні заклади, вокзали, гуртожитки тощо);
- викриття, вивчення та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів;
- встановлення фактів підготовки до злочинної діяльності, насамперед тих, що мають латентний характер, відшукування предметів, які можуть бути речовими доказами, знарядь вчинення злочинів;
- викриття осіб, які задумують, підготовляють або вчинили злочини, та їх зв'язків;
- виявлення осіб, спосіб життя яких не відповідає легально отримуваним доходам (за непрямыми методами);
- перевірка відомостей, що надійшли до правоохоронних органів, про вчинення протиправних дій конкретних осіб;
- виявлення і фіксація дій осіб із кримінального середовища, які мають значення для запобігання злочинам й їх розкриття;
- негласне збирання даних про осіб, яких підозрюють у злочинній діяльності, або про кандидатів до конфіденційного співробітництва;
- виявлення місць імовірної появи осіб, які становлять оперативний інтерес;
- виявлення і затримання осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання.

Відповідно до специфіки організації й тактики, особистий пошук проводять наступні суб'єкти:

співробітники оперативних підрозділів,
співробітники спеціально призначені для ведення особистого пошуку;
оперативні співробітники, які здійснюють особистий пошук, виконуючи також й інші функціональні обов'язки;

як допоміжна ланка:

працівники інших служб, яких залучають до участі в окремих оперативно-розшукових заходах, зокрема й до провадження особистого пошуку;

негласні працівники оперативних підрозділів, які мають досвід використання цього методу.

Об'єктами особистого пошуку є особи (підозрювані у вчиненні злочинів, їх задумці чи в готуванні або підбурюванні до них та їхні зв'язки; ті, від кого відповідно до їх поведінки можна очікувати вчинення злочину; які володіють інформацією, що має оперативно-розшукове значення; спроможні

систематично надавати допомогу правоохоронним органам чи сприяти виконанню оперативно-розшукових завдань), а також факти, події, явища (подія злочину; обставини, що сприяють вчиненню злочинів; предмети, документи (майно, що отримане злочинним шляхом; знаряддя злочину, а також інші предмети, які мають оперативно-розшукове значення або можуть бути речовими доказами тощо), які становлять оперативний інтерес для оперативних підрозділів.

Особистий пошук, як і оперативно-розшукова діяльність загалом, має чітко визначений пошуковий характер. При цьому спосіб дій безпосередньо оперативного співробітника вирізняє його серед інших методів. *Зміст* особистого пошуку не змінюється від того, де само оперативний чи інший співробітник правоохоронних органів виявив чи перевірів дані, які становлять оперативний інтерес, – на вулиці, в установі, закладі чи в помешканні, тобто не залежить від місця його здійснення.

Застосування особистого пошуку має певні переваги перед іншими методами оперативно-розшукової діяльності, оскільки уможливорює оперативне збирання необхідних відомостей про особу, що перевіряється, (невідкладне візуальне спостереження під час особистого пошуку за особою, яка викликала підозру в причетності до злочину, вирішення деяких завдань агентурної роботи, не залучаючи до цього негласних працівників і не гаючи часу на організацію і проведення зустрічей з ними.

Відомості, одержані візуальним спостереженням чи під час спілкування безпосередньо оперативного працівника з відповідними особами, не потребують перевірки на вірогідність. До того ж застосування особистого пошуку до певного моменту не заважає поведінці об'єктів, не обмежує їх намірів і водночас не підштовхує до якихось дій. Тому результати особистого пошуку відбивають конкретні події в конкретних ситуаціях.

Підготовка до проведення особистого пошуку осіб, предметів та фактів, що становлять оперативний інтерес для ОВС, визначається рядом обставин:

- 1) вивченням та аналізом даних про оперативну обстановку;
- 2) прийняттям рішення про необхідність застосування особистого пошуку;
- 3) визначенням завдань суб'єктам особистого пошуку, плануванням заходів щодо його здійснення;
- 4) організацією взаємодії дій працівників різних служб ОВС;
- 5) професійною підготовкою працівників оперативних підрозділів, їх матеріально-технічним забезпеченням.

Аналіз та оцінка оперативної обстановки є першочерговими діями в організації особистого пошуку і включають всебічний аналіз досліджуваних процесів: вивчається інформація, яка характеризує структуру і динаміку злочинності; час, місце, способи і обставини вчинення злочинів; можливі місця збуту викраденого майна; місцезнаходження об'єктів, які становлять оперативний інтерес; прикмети викраденого, ознаки злочинців та осіб, що перебувають у розшуку; відомості про нерозкриті злочини в районі проведення особистого пошуку, про конкретні факти правопорушень.

Оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин – це негласна ідентифікація об'єктів за окремими ознаками, властивостями та іншими даними, що їх характеризують.

До ідентифікаційних ознак фізичного об'єкта слід віднести: прикмети та залишені сліди - відбитки. Особи ідентифікуються за наступними ознаками зовнішності і поведінки, особисті прикмети та залишеними слідами. Ототожнення особистості може відбуватися в різних організаційно-тактичних формах, з використанням спеціальних технічних засобів і методів (наприклад, негласного дактилоскопіювання, ідентифікації за почерком, зразками біологічного походження, візуального й акустичного контролю, автоматизованих систем ототожнення особи, на основі біометричних даних та ін.), а факт його проведення зберігається в таємниці від об'єкта ототожнення.

Оперативне ототожнення відноситься до непроцесуальної ідентифікації і здійснюється під час оперативного пошуку з метою встановлення причетності фізичного об'єкту до злочинної діяльності. Стосовно наркозлочинів, це може бути встановлення лабораторного обладнання як технологічного комплексу виготовлення наркотичних та психотропних засобів, а також приладів до їх вживання або віднесення до наркомісних виявлених речовин.

Під час проведення ідентифікації матеріальний об'єкт, порівнюється з ознаками, що свідчать про причетність до злочинної діяльності.

Отримання довідково-аналітичної інформації – це захід, який полягає у відкритому збиранні інформації, у тому числі за допомогою запитів до підприємств, установ та організацій про осіб, які перевіряються на причетність у сприянні, підготовці, учиненні або участі в учиненні злочину, а також предмети і факти, що становлять оперативний інтерес.

Наведення довідок припускає збір відомостей про різноманітні аспекти життя осіб, що перевіряються, у тому числі його біографію, зв'язки, освіту, уміння і навички, про рід занять, майнове положення, місця проживання, факти здійснення в минулому правопорушень і злочинів та інше. З метою збору інформації припустимі не тільки її одержання по офіційних запитах, але й з використанням тактичних прийомів та заходів конспірації. Залежно від статусу

інформації її одержання і ознайомлення можливе, як у письмовій так і усній формі. Відомості конфіденційного характеру можуть бути офіційно отримані тільки по письмовому запиту або негласно. При наведенні довідок необхідно мати на увазі, що законодавством України встановлені спеціальні режими щодо збору, збереженню і розповсюдження інформації, що стосуються державної, службової, комерційної, журналістської, особистої, банківської, лікарської, адвокатської та іншої таємниці.

Для наведення довідок використовуються інформаційно-пошукові системи НП-МВС, а також будь-яких інших державних установ і організацій. У необхідних випадках запити про наведення довідок в інших міністерствах і відомствах повинні оформлятися керівниками територіальних органів НП.

Наведення довідок провадиться як особисто оперативним співробітником, так і за його дорученням іншою особою. Оперативні співробітники кримінальної поліції можуть застосовувати, також, наведення довідок у виді оперативної установки у випадках: недоцільності та неможливості залучення оперативної служби для вирішення оперативних завдань; вирішення термінових завдань невеликої складності; відсутності загрози розшифрування приналежності оперативного співробітника до правоохоронних органів. Основна відмінність наведення довідок як оперативно-розшукового заходу від слідчої дії, спрямованого на збір інформації, полягає в тому, що цілі оперативно-розшукового заходу і особа, що його проводить, можуть не розкриватись і бути легендованими. В деяких випадках оперативні співробітники можуть використовувати документи прикриття і представлятися працівником будь-якої сфери. Пред'являти ж ці документи, треба тільки при наполегливій вимозі зацікавлених осіб. В інших випадках оперативний співробітник повинен аргументувати свою поведінку, залежно від сформованої ситуації.

Результати вивчення документів оформлюються або **рапортом** (як правило, для внутрішньовідомчого документообігу), або **довідкою**. В останньому випадку довідка разом з оригіналами документів, що надійшли з інформаційно-пошукових систем, можуть долучатися до матеріалів кримінального провадження.

ВИСНОВКИ

1. Оперативно-розшукові заходи є окремою науково-прикладною категорією.

2. Оперативно-розшукові заходи проводяться з метою: запобігання та розкриття злочинів; виявлення причин і умов, що сприяють їх вчиненню; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового слідства, суду або

ухиляються від відбування кримінального покарання; встановлення безвісно відсутніх осіб; в інтересах кримінального судочинства, забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів.

3. Ознаками відмінності ОРЗ від суміжних понять і категорій, що використовуються в теорії і практиці ОРД, є:

По-перше, оперативно-розшукові заходи слід розглядати в якості самостійних складових структурних елементів оперативно-розшукової діяльності, які у своїй сукупності складають її зміст.

По-друге, оперативно-розшукові заходи мають нормативне закріплення.

По-третє, ОРЗ здійснюються за допомогою конкретних практичних дій суб'єктів ОРД (пізнавальних прийомів), об'єднаних в єдину систему, а тому організованих і керованих.

По-четверте, оперативно-розшукові заходи мають, передусім, пошукову спрямованість, тобто націлені на отримання невідомою раніше і необхідною для вирішення завдань ОРД інформації про кримінальні події і причетних до них осіб.

По-п'яте, за допомогою ОРЗ вирішуються конкретні тактичні завдання, які у своїй сукупності дозволяють вирішити завдання ОРД в цілому.

До оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора та здійснюються як до заведення оперативно-розшукової справи, так і після відносяться:

- інформаційно-аналітичне прогнозування;
- легендована оренда житла або іншого володіння особи;
- розвідувальне опитування;
- профілактично-пошуковий захід;
- оперативна установка;
- оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин;
- особистий пошук;
- оперативний огляд;
- оперативне маркування предметів та речовин та ототождження осіб, предметів та речовин;
- отримання довідково-аналітичної інформації.
- радіотехнічна розвідка.
- поліграфічне опитування.
- створення пасток (квартир, офісів, автомобілів).

Оперативно-розшукові заходи не повинні суперечити етичним вимогам їх застосування та має відповідати покладеним на оперативно-розшукову діяльність завданням.

Контрольні питання:

1. Поняття оперативно-розшукових заходів.
2. Правова основа проведення оперативно-розшукових заходів.
3. Підстави для проведення оперативно-розшукових заходів.
4. Оперативно-розшукові заходи, проведення яких не потребує отримання дозволу, як інструментарій попередньої перевірки отриманої інформації.
5. Інформаційно-аналітичне прогнозування.
6. Оперативне опитування осіб.
7. Особливості особистого пошуку, як методу ОРД.
8. Оформлення результатів оперативно-розшукових заходів.
9. Оперативне ототожнення осіб, предметів та речовин
10. Отримання довідково-аналітичної інформації